

Strasburq, 10 iyun 2020-ci il

CEPEJ
(2020)8rev

**AVROPA ŞURASI ƏDALƏT MÜHAKİMƏSİNİN SƏMƏRƏLİLİYİ ÜZRƏ
AVROPA KOMİSSİYASI
(SEPEJ/CEPEJ)**

“CEPEJ”-in xüsusi virtual plenar iclası
Çərşənbə, 10 iyun 2020-ci il

**Yunanıstanın Avropa Şurasının Nazirlər Komitəsində sədrliyi çərçivəsində
təşkil edilmişdir**

CEPEJ XARTİYASI

**“COVID-19” PANDEMİYASI ƏRZİNDƏ VƏ SONRAKI DÖVR ÜÇÜN ƏDALƏT
MÜHAKİMƏSİ SİSTEMLƏRİ QARŞISINDA DURAN PROBLEMLƏR VƏ
ƏLDƏ OLUNAN NƏTİCƏLƏR**

Avropa Şurasının “Ədalət Mühakiməsinin Səmərəliliyi üzrə Avropa Komissiyası” (“CEPEJ”) təşkilata üzv olan dövlətlərin ədalət mühakiməsi sistemlərinin Avropa Şurası tərəfindən qəbul edilmiş standartlara riayət etməklə fəaliyyət göstərməsini təmin etmək və ədalət mühakiməsi sistemində müraciət edən şəxslərin tələbatını ödəmək məqsədilə, Üzv Dövlətlərə ədalət mühakiməsi sistemlərinin səmərəliliyini genişləndirmək və fəaliyyətin keyfiyyətini yüksəltmək işində dəstək verir.

“COVID-19” pandemiyası səhiyyə sahəsinə münasibətdə böhran yaratmaqla, insanların həyatı və sosial münasibətlərə dair ciddi nəticələr törətmiş, eyni zamanda, Üzv Dövlətlərin məhkəmə və ədalət mühakiməsi sistemləri üçün də problemlər yaratmışdır. Nəticə etibarlı ilə, ədalət mühakiməsi sistemləri çərçivəsində tətbiqi üçün imkanlar yarana biləcək innovativ tədbirlər barəsində müzakirə yerinə düşmüş olur.

Qısa müddət ərzində yeni reallığa uyğunlaşmaq və məhkəmələrinin fəaliyyətini təmin etmək məqsədilə mövcud resursların ən mükəmməl tərzdə istifadəsinə nail olmaqdan ötrə, Üzv Dövlətlər tərəfindən geniş miqyaslı işlər həyata keçirilmişdir. Bu səylər davam etdirilməli və təcrübədən nəticələr çıxarılmalıdır. Böhrana istinad edərək, məhkəmə sistemlərinin işindəki çatışmazlıqlara haqq qazandırmaq olmaz və bunu xüsusi ilə məhkəmələrin işinə tətbiq edilən standartların səviyyəsinin aşağı düşməsi yaxud hüquqi təminatların pozulmasına aid etmək lazımdır.

Səhiyyə sisteminə aid olan bu kimi böhran yenidən baş verə bilər. Məhkəmə sistemləri belə vəziyyətlərə hazır olmalıdır – ələlxüsus da, vətəndaşların hüquqlarına hörmət etməklə bərabər, məhkəmələrin işi və ədalət mühakiməsindən istifadə imkanlarının əlçatanlığını təmin etmək üçün tətbiq edilən səmərəli həll yollarına diqqət verilməlidir.

Qeyd edilənləri nəzərə alaraq, "CEPEJ" aşağıdakı vacib prinsipləri bir daha Üzv Dövlətlərin diqqətinə çatdırmaq istədi:

1-ci prinsip (İnsan hüquqları və qanunun aliliyi)

"Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyası"-nın (AİHK) 5-ci maddəsi (Azadlıq və toxunulmazlıq hüququ) və 6-cı maddəsi (Ədalətli məhkəmə araşdırması hüququ) ilə müəyyən edilmiş prinsiplərə hər zaman hörmət edilməlidir və böhran vəziyyəti ərzində bu prinsiplərin əhəmiyyəti daha da yüksək olmalıdır. Məhkəmə sisteminin çalışmasının, habelə, ədalət mühakiməsi sistemini təmsil edən peşəkarlar tərəfindən təqdim edilən xidmətlərdən istifadə imkanlarının davamlı və fasiləsiz olması Avropa standartları əsasında təmin edilməlidir. Ədalət mühakiməsinə inam böhran ərzində belə qorunub təmin olunmalıdır.

Böhran vəziyyəti yarandıqda, dərhal və təcili olaraq həyata keçirilməli cavab tədbirlərinə ehtiyac yaranır. Lakin, böhrana qarşı atılan hər hansı addımlar qəti olaraq qanunun aliliyi prinsiplərinə arxalanmalı, insan hüquqlarına hörmət və insan hüquqlarının müdafiəsi ilə müşayiət olunmalıdır. Həyata keçirilən fəvqəladə tədbirlər qanunilik, hüquqi müəyyənlik və mütənasiblik prinsiplərinə cavab verməli, davamlı olaraq yenidən təhlil edilməli və qiymətləndirilməlidir. Zərurət olduqda, məhkəmə orqanları, habelə ədalət mühakiməsi sistemini təmsil edən peşəkarlar ilə fəvqəladə tədbirlərə aid olan qaydalar barəsində məsləhətləşmələr aparılmalıdır. Qəbul edilən hər hansı tədbir üçün onun tətbiq olunacağı konkret müddət qoyulmalı, məhkəmə araşdırmasını müəyyən edilmiş vaxt ərzində aparıb başa çatdırmaq mümkün olmalıdır.

2-ci Prinsip (Ədalət mühakiməsinin əlçatanlığı)

Pandemiya dövrü ərzində, ədalət mühakiməsi sisteminin işçiləri və məhkəməyə müraciət edən şəxslərin sağlamlıq və təhlükəsizliyini müdafiə etmək məqsədi ilə məhkəmələrin bağlanması zərurəti yarana bilər. Nəzərə alaraq ki, bu kimi tədbirin nəticəsi olaraq, qanunun aliliyinin fundamental prinsipi olan ədalət mühakiməsinin əlçatanlığı xeyli dərəcədə məhdudlaşdırıla bilər, müvafiq qərar diqqətlə və mütənasib dərəcədə qəbul olunmalıdır.

Mümkün olan dərəcədə, ədalət mühakiməsi sisteminin çalışması təmin olunmalıdır, o cümlədən, ədalət mühakiməsinin əlçatan olması üçün alternativ üsullardan, misal üçün, "onlayn" xidmətlər və ya məhkəmələrin internet portalı və digər məlumat mübadiləsi üsullarının (telefon, elektron poçt və s.) daha geniş miqyasda istifadəsi kimi üsullardan, istifadə edilməlidir.

Ədalət mühakiməsi sistemini təmsil edən bütün peşəkarlar (o cümlədən, vəkillər, icra məmurları, mediatorlar və sosial xidmət təchizatçıları) ilə daha geniş miqyasda aparılan məsləhətləşmələr və birgə iş ədalət mühakiməsinin əlçatanlığının yüksək səviyyədə qalmasını təmin edəcəkdir.

Ədalət mühakiməsinin əlçatanlığı bütün şəxslər üçün təmin olunmalıdır, lakin səhiyyə sisteminə baş verən böhran zamanı, vəziyyətdən daha çox əziyyət çəkə biləcək həssas vətəndaşlar təbəqələrinə xüsusi diqqət verilməlidir. Bunu nəzərə alaraq, məhkəmələrə bu kimi qruplara aid edilən şəxslərin, misal üçün, ailə zorakılığı, xüsusən də qadınlar və

uşaqlara qarşı zorakılıq, yaşlı vətəndaşların və ya fiziki qüsurları olan şəxslərin iştirak etdiyi işlərə, habelə ciddi iqtisadi çətinliklərlə bağlı olan işlərə ilk növbədə baxmalıdır. Böhran vəziyyətinin yaratdığı çətinliklərlə bağlı işlər də nəzərə alınmalıdır.

3-cü Prinsip (Vətəndaşların təhlükəsizliyi)

Səhiyyə sistemində aid olan böhran zamanı və sonrakı dövr ərzində ədalət mühakiməsinə aid olan bütün şəxslərin, habelə məhkəməyə müraciət edən bütün vətəndaşların sağlamlığı və təhlükəsizliyinin təmin olunması prioritet məsələ olmalıdır. Məhkəmə binaları daxilində sosial məsafə qaydalarına riayət etmək üçün təhlükəsizlik tədbirləri həyata keçirilməlidir. Bütün tədbirlər hazırlanarkən, bütün aidiyyəti şəxslərlə məsləhətləşmələr aparılmalı, onlara görülməli tədbirlər barəsində tam izahat verilməli, həyata keçirilən tədbirlər mütəmadi olaraq təhlil olunmalı və yeni şəraitə uyğunlaşdırılmalıdır. Bu məqsəd ilə məhkəmə infrastrukturuna yeni maliyyə qoyuluşlarının aparılması tələb oluna bilər.

Ədalət mühakiməsi sisteminin işçiləri məsafədən çalışma imkanları ilə təmin olunmalıdır. Onlara zəruri və təhlükəsizlik qaydalarına riayət etməklə işləmək imkanı verən İT avadanlıqları təqdim edilməlidir. Nəzərə almaq lazımdır ki, məsafədən iş dövrü ərzində işçilərin rifahı və sağlamlığına xüsusi diqqət verilməlidir və bu kimi fəvqəladə iş şəraiti ilə bağlı həmin şəxslərin müvafiq dəstəyə ehtiyacı ola bilər.

4-cü Prinsip (İşlərin dövriyyəsi, məhkəmələrin işinin keyfiyyəti və səmərəliliyinə nəzarət)

Keyfiyyət ilə çalışan işlərin idarə olunması sistemləri və məhkəmələrin fəaliyyətinə dair statistik məlumatların toplanması üsullarının əhəmiyyəti səhiyyə sistemində aid olan böhran zamanı daha da artmış olur.

Məhkəmə sədrələri, hakimlər və məhkəmələrin işinin idarə olunması üçün məsul olan şəxslər vəzifələrinə uyğun olaraq, və məsafədən çalışdıqda belə, məhkəmələrdə işlərə nəzarət etməli, işlərin dövriyyəsinin idarə olunmasını həyata keçirməlidirlər. Bura işlərə baxış və onların həlli, bəzi hallarda obyektiv və ədalətli meyarlara istinadən müəyyən işlərin prioritetləşdirilməsi və işlər üzrə bölgünün yenidən aparılması, ədalət mühakiməsinin keyfiyyətinin təmin olunması da daxildir.

Baxılması mümkün olmayan işlərin və təxirə salınan məhkəmə iclaslarının sayını nəzərə alaraq, məhkəmələrin sərəncamında olan kifayət sayda insan resursları və maliyyə dəstəyi məhkəmə işlərinin baxışı və həlli ilə bağlı olaraq yaranan yubanmaların tənzimlənməsi işinə yardımçı olmalıdır.

Böhran ərzində və sonrakı dövrdə yerlərdəki reallığı maksimum miqyasda nəzərə alaraq, resursların daha yaxşı və daha çevik bölüşdürülməsi yaranmış vəziyyətdə məhkəmələrin işinin təmin olunması və məhkəmə sistemləri daxilindəki mövcud çətinliklərin daha da kəskinləşməsinin qarşısının alınmasında böyük önəm daşıyır.

5-ci Prinsip (Kiber-ədalət mühakiməsi – elektron məhkəmə)

İnformasiya texnologiyalarının tətbiqi ədalət mühakiməsi qurumlarına səhiyyə sistemindəki böhran ərzində belə fəaliyyətlərini davam etdirmək imkanı təqdim edir. Lakin, digər tərəfdən, bu kimi texnologiyaların həddən geniş miqyasda və zəruri hazırlıq olmadan tətbiqi mənfi nəticələrə gətirib çıxara bilər.

İT üsulları, misal üçün, “onlayn” xidmətlər, məhkəmə iclaslarının məsafədən və video-konfrans üsulu ilə keçirilməsi, habelə, gələcək dövr üçün rəqəmsal ədalət mühakiməsi həllərinin işlənilib hazırlanması ilə əlaqədar hər zaman ədalətli məhkəmə mühakiməsinə bağlı olan fundamental hüquq və prinsiplərə hörmət edilməlidir.

İT üsullarının qəbulu, onların bütün istifadəçilər tərəfindən tətbiqi və əlçatanlığı ilə bağlı risklərin səviyyəsini aşağı salmaq üçün konkret hüquqi əsaslar olmalıdır. Bu məsələlər ilə əlaqədar, daha çox həssas vətəndaş qruplarına xüsusi diqqət verilməlidir. Beləliklə, ədalət mühakiməsinin icrası ilə əlaqədar bu kimi texnologiyaların istifadəsinin təsiri mütəmadi olaraq təhlil olunmalı, zəruri hallarda isə nöqsan və çatışmazlıqları aradan qaldırmaq üçün əlavə tədbirlər həyata keçirilməlidir. Kiber-təhlükəsizliyin təmin olunması və fərdi məlumatın mühafizəsi prioritet istiqamətlər hesab olunmalıdır.

6-cı Prinsip (Təlim)

Gələcəkdə səhiyyə sistemində yer alan böhranlı vəziyyətlərin səmərəli tərzdə idarə olunması üçün peşə təlimi fundamental əhəmiyyət kəsb edir. Ədalət mühakiməsi sistemində aid olan təlim böhranın doğurduğu zərurlərə uyğunlaşdırılmalı, o cümlədən yeni İT həllərinin tətbiqini nəzərə almalıdır. Səhiyyə sistemində yaşanan böhran dövrü və sonrakı mərhələlər üçün ədalət mühakiməsi sisteminin təmsilçilərinin işinə dəstək vermək məqsədi ilə yeni peşə təlim və tədris proqramları işlənilib hazırlanmalıdır.

Məhkəmələrin bağlanması və tədric tədbirlərinin tətbiqi ədalət mühakiməsi sisteminin təmsilçilərinə yaşayış yerlərindəki təhlükəsiz və sabit mühitdən istifadə edərək, peşə təliminə daha çox vaxt ayırmaq üçün imkan verə bilər. Peşə təlimi sahəsində çalışan qurumlar “e-tədris” platformalarının istifadəsi imkanlarını genişləndirməlidir.

Ədalət mühakiməsi sisteminin təmsilçiləri üçün məsafədən çalışmaq mövzusu üzrə xüsusi təlim təşkil olunmalıdır.

Qeyd edilənlərə əlavə olaraq, ədalət mühakiməsi sisteminin təmsilçiləri üçün “COVID-19” pandemiyasından irəli gələn yeni iş kateqoriyaları üzrə xüsusi təlim təşkil olunmalıdır.

Aidiyyəti qurumlar ədalət mühakiməsi sisteminin təmsilçiləri ilə bu kimi xüsusi təlim proqramlarına münasibətdə məsləhətləşmələr keçirməli, o cümlədən, “onlayn” rəy sorğuları təşkil etməlidirlər.

7-ci Prinsip (Ədalət mühakiməsinin gələcəyi)

“COVID-19” pandemiyası, digər dəyişikliklər ilə bərabər, xüsusi şərait üçün nəzərdə tutulan innovativ çalışma üsullarının tətbiqi üçün əsas vermişdir. Yeni yanaşmanın təqdim etdiyi müsbət cəhətlərdən maksimum dərəcədə bəhrələnmək üçün, məhkəmə sistemində münasibətdə keçid strategiyası formalaşdırılmalıdır. Məhkəmələrin ənənəvi işinin müəyyən məqamlarına (KİV ilə münasibətlər, yeni texnologiyaları istifadəsi səviyyəsi, mübahisələrin həllində alternativ üsulların, xüsusən də mediasiya üsulunun daha geniş tətbiqi) yenidən baxmaq lazımdır.

Məhkəmə sisteminin gələcəkdə etibarlı və səmərəli tərzdə çalışmasına xidmət edən dəyişikliklər müsbət qarşılanmalı, hər zaman Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyası ilə müəyyən edilmiş fundamental hüquqlara hörmət ilə müşayiət olunmalıdır. Səhiyyə sistemində baş verən böhran zamanı ədalət mühakiməsi sistemi çərçivəsində müxtəlif

tərəflər arasında zəruri dialoqun saxlanması və hakim, prokuror, məhkəmə işçiləri, vəkillər, məhkəmə icraçıları, notarius, mediator və ekspertlər arasındakı yeni məzmunlu münasibətlərdən bəhrələnmək də münasib addımlardandır.

Qənaət

Son 15 il ərzində "CEPEJ" tərəfindən ədalət mühakiməsi sistemlərinin fəaliyyətinin səmərəliliyi və keyfiyyətini təhlil etmək və dəstəkləmək üçün müxtəlif metod, üsul və ən mükəmməl çalışma qaydaları işlənilib hazırlanmışdır. Böhran ərzində və sonrakı dövrdə bu kimi metod, üsul və qaydalar ədalət mühakiməsi sisteminin çalışmasını təkmilləşdirməkdən ötəri aparılan qiymətləndirmə prosesinin tərkib bir hissəsi olaraq müsbət və mənfi nəticələrin çıxarılması işinə münasibətdə faydalı alət ola bilər.

Prinsiplərin Xartiyası böhranın ədalət mühakiməsi sisteminin çalışmasına təsir etdiyi dövr ərzində Üzv Dövlətləri zəruri dəstək ilə təmin etməkdən ötəri "CEPEJ"-in yeni potensial "yol xəritəsi"nin ("feuille de route") təməlini qoymuş olur.